

Petra Poelmans, Jos Swanenberg & Anne Kerkhoff
 Fontys Hogeschool, Tilburg
 Contact: p.poelmans@fontys.nl

‘Mijn accent afleren? Waarom?’ Hoe denken aankomende leraren en leerlingen over accenten in de klas? Een onderzoek naar attitudes ten opzichte van accenten en de implicaties voor het onderwijs

1. Inleiding

Uitspraken als “Als ze op school geen Nederlands leren, waar moeten ze dat dan wel doen?” en “Leraren moeten het juiste voorbeeld geven en fatsoenlijk Nederlands spreken!” geven aan dat er van docenten verwacht wordt dat ze hun lessen geven in ‘goed Nederlands’. We kunnen aannemen dat goed Nederlands hier ‘correct Nederlands’ betekent, in die zin dat er verwacht wordt dat er niet gesproken wordt in ongrammaticale zinnen zoals “**Hun* hebben hun best niet gedaan” of “Die leerlingen van klas A doen beter hun best **als* die van klas B”.

Docenten zijn voor leerlingen een belangrijk voorbeeld wat het gebruik van de standaardtaal betreft. Ze zijn de ‘*first-line dispensers*’, zoals Grondelaers & van Hout (2012: 48) het uitdrukken. Docenten spreken beter Nederlands dan andere hoogopgeleiden, zoals Delarue & Ghyselen (2015) laten zien voor Vlaanderen. Docenten worden bovendien beschouwd als de bewakers van de standaardtaal (Van de Velde & Houtermans 1999). Maar hoe ver gaat die ‘bewakingsplicht’? Hoe taalvaardig moeten docenten zelf zijn om als goed voorbeeld te kunnen dienen? En op welke gebieden? Volstaat een correct grammaticaal gebruik van de taal? Of moet ook sprake zijn van een accentloze uitspraak? Onze ervaring aan de Fontys Lerarenopleiding Tilburg leert ons dat aankomende leraren van dat laatste in elk geval niet overtuigd zijn.

“Waarom zou ik mijn accent aanpassen? Ik ga toch in Venlo/Tilburg/Goes... werken”; “De meeste van mijn leerlingen hebben zelf een Marokkaans/Turks/Antilliaans accent. Waarom zou ik dan niet met een accent mogen spreken?” Deze uitspraken van onze studenten waren aanleiding voor een onderzoek naar attitudes ten aanzien van verschillende accenten in het educatieve domein.

We probeerden een antwoord te vinden op vragen als:

- Hoe denken eerstejaarsstudenten van een lerarenopleiding over spreken met een accent in de klas?
- Maakt het uit om welk accent het gaat?
- Maakt het uit om welk schoolvak het gaat?
- Wat vinden leerlingen eigenlijk van een docent die met een accent spreekt?

2. Een onderzoek naar attitudes ten opzichte van accenten: de vragenlijst

Op tweeërlei manieren hebben we geprobeerd om de mening van aankomende docenten over dit onderwerp te achterhalen. De eerste manier was het laten invullen van een schriftelijke vragenlijst.

We hebben getracht de attitude ten aanzien van accenten in kaart te brengen aan de hand van een schriftelijke vragenlijst. We keken daarbij naar houdingen ten opzichte van onder andere een Vlaams, Brabants, Amsterdams, Turks en Pools accent. Eerstejaarsstudenten van verschillende lerarenopleidingen ('Nederlands', 'Engels', 'Biologie', 'Aardrijkskunde' en 'Maatschappijleer') gaven aan welke associaties ze hebben bij de verschillende accenten. In navolging van het onderzoek van Grondelaers, van Hout & Steegs (2010) lokten we bij de studenten reacties uit over de aantrekkelijkheid van het accent en de status van de spreker van het accent. We lieten de studenten ook reageren op stellingen die binnen de context van het onderwijs passen, zoals 'de toegankelijkheid en de autoriteit van een docent met een accent' en 'de relatie tussen het spreken met een accent en goed docentschap'. We volgden met deze methode nadrukkelijk de lijn van Preston (2011), waarbij we zochten naar 'lekenkenis': de eerste associaties/attitudes ten opzichte van verschillende accenten, zonder eerst een fragment te beluisteren waarin met het accent gesproken wordt.

Wat opviel aan de resultaten, buiten een voorliefde voor het Brabantse accent, was de genuanceerdheid van de aankomende leraren als het gaat om hun meningen over de accenten en hun respectievelijke sprekers. Een zekere tolerantie ten aanzien van het gebruik van een accent in de klas is duidelijk aanwezig, maar het maakt uit om welk accent het gaat. De accenten (en de sprekers daarvan) die cultureel, geografisch of taalkundig beschouwd dichterbij het Standaardnederlands staan, worden positiever gewaardeerd dan accenten (en sprekers daarvan) die er verder vanaf staan.

Om ook de mening van de leerlingen ten aanzien van accenten te onderzoeken, hebben we de schriftelijke vragenlijsten verspreid over diverse scholen (van (v)mbo tot vwo). Hoewel er aanwijsbare verschillen zijn, laten de resultaten van de leerlingen opvallende overeenkomsten zien met de resultaten van de aankomende docenten. Ook hier zien we een positievere attitude voor accenten die dichterbij het Standaardnederlands liggen.

3. Een stapje verder: argumenten

De tweede manier om data te verzamelen over de attitudes van aankomende docenten ten aanzien van accenten in de klas, was het analyseren van betogen die de eerstejaarsstudenten schreven in het kader van de taaltoets binnen FLOT. Een van de pijlers van het FLOT-taalbeleid is een verplichte taaltoets in de propedeuse. Eerstejaarsstudenten moeten, om hun propedeuse te kunnen halen, slagen voor een werkwoordspellingtoets en een schrijftoets. De schrijftoets bestaat uit een schriftelijk betoog naar aanleiding van een (fictieve) post op de website van Fontys. In het kader van het beschreven onderzoek ging de post over een fictieve Limburgse student die stage loopt in Delft en daar een onvoldoende voor zijn stage dreigt te halen, vanwege zijn Limburgs accent. De studenten werd gevraagd om in 300 tot 500 woorden hun mening te geven over het spreken met een accent voor de klas.

Met name de kwalitatieve analyse van de data blijkt interessant. Bij de analyse van de betogen hebben we gekeken naar argumenten die te maken hebben met de ‘taalvaardige leraar’ en naar argumenten die studenten aanhalen die in feite buiten de relatie tussen accent en onderwijs staan. Te denken valt daarbij onder andere aan opmerkingen over het imago van een accent. Binnen de categorieën die wel in lijn staan met de taalvaardige leraar hebben we onder andere gekeken naar opmerkingen die raken aan de kwaliteit van het onderwijs en de communicatie en aan de taalbeschouwende opmerkingen zoals bijvoorbeeld opmerkingen over accenten versus dialecten.

Studenten geven aan dat verstaanbaarheid de belangrijkste factor is als het gaat over tolerantie ten opzichte van een accent. Is de docent verstaanbaar of staat het accent het overdragen van kennis in de weg? Zo schrijft een eerstejaarsstudent ‘Natuurkunde’: “Of er nou met een accent gesproken wordt of niet, als de communicatie duidelijk is, voldoet de docent”.

Uit de inhoudelijke analyse blijkt, net als uit de resultaten van de schriftelijke vragenlijst, dat het volgens de studenten uitmaakt met welk accent een docent spreekt. Ook hier blijkt weer dat accenten die dichter bij het Nederlands staan positiever ervaren worden dan andere accenten. Illustratief is een opmerking uit de tekst van een eerstejaarsstudent ‘Gezondheid en Welzijn’: “Als je een docent hebt die een Engels accent heeft, vind ik het persoonlijk erg leuk. Het Engelse accent roept nieuwsgierigheid bij me op. Maar als je een docent hebt met een Marokkaans accent, komen er irritatieprikkels bij me op”.

Dat de verzamelde data een schat aan informatie bevatten, blijkt onder andere ook uit de taalbeschouwende argumenten die studenten geven wat betreft de link tussen ‘het gebruik van een accent’ en ‘de relatie met de leerlingen’, zoals onderstaand voorbeeld laat zien: “Een accent kan er binnen een bepaalde regio zelfs voor zorgen dat je meer binding ontwikkelt met een klas”.

4. Implicaties voor de lerarenopleiding?

De studenten laten via de betogen aan ons, de opleiders, weten dat ze aandacht voor correct taalgebruik en accentloos (accentlozer) spreken belangrijk vinden. Bovendien vinden ze het de taak van de opleiding om hen daarbij te helpen. Een deel van de studenten pleit zelfs voor een screening aan het begin van de opleiding. Wanneer blijkt dat er sprake is van een 'zwaar' accent willen de studenten graag hulp bij het 'afleren' van dat accent.

De verzamelde data roepen vervolgvragen op. Hoe verhouden zich de attitudes die uit de enquête voortkomen met het beoordelen van spraakfragmenten? Wat is de grens van verstaanbaarheid? Of met andere woorden: hoe zwaar mag een accent zijn? En gaan we alle accenten aanpakken? Verplichten we het werken aan het accent of niet?

Referenties

- Delarue, S. & A.S. Ghyselen (in press). "Setting the standard: Are teachers better speakers of Standard Dutch?" In: *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 4 (2).
- Grondelaers, S., R. van Hout & M. Steegs (2010). "Evaluating Regional Accent Variation in Standard Dutch". In: *Journal of Language and Social Psychology*, 29, p. 101-116.
- Grondelaers, S. & R. van Hout (2012). "Where is Dutch (really) heading? The classroom consequences of destandardization". In: *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 1 (1), p. 41-58.
- Preston, D.R. (2011). "Methods in (applied) folk linguistics. Getting into the minds of the folk". In: *AILA Review*, 24, p. 15-39.
- Velde, H. Van de & M. Houtermans (1999). 'Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers'. In: E. Huls & B. Weltens (eds.). *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, p. 451-462.